

БВК Ю-95 (075–8)

Кисіль Ю. І.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИ

Стаття присвячена деяким методам політичної психології, які впливають на масову й індивідуальну свідомість. Розглянуто деякі методи впливу через різні види пропаганди, політичні інститути та партії.

Ключові слова: *пропаганда, ідеологія, масові комунікації.*

Статья посвящена некоторым методам политической психологии, влияющим на массовое и индивидуальное сознание. Рассмотрены некоторые методы такого влияния через разные виды пропаганды, политические институты и партии.

Ключевые слова: *пропаганда, идеология, массовые коммуникации.*

The article is concerned with some methods of political psychology which influence mass consciousness and that of individuals. Some methods of such influence through different types of propaganda, political institutions and parties are reviewed here.

The keywords: *propaganda, ideology, mass communications.*

Ідейно-психологічна діяльність влади полягає у внесенні ідеології у свідомість людей в конкретних умовах. Така ідейно-психологічна функція виконується через три основних види пропаганди: наукову, масову та практичну. Розглянемо їх.

Наукова пропаганда впливає на масову свідомість за допомогою абстрактно-раціоналістичних і розсудливо-сприймальних теорій, концепцій, які пояснюють й обґрунтовують розвиток і функціонування суспільства в сучасному світі. Вона ведеться в процесі гуманітарної освіти, викладання суспільних дисциплін та ін. Головним у цій діяльності є постійне оновлення теорій і концепцій, приведення їх у відповідність до дійсності, що змінюється, використання новітніх прийомів і засобів внесення їх у свідомість мас.

Для широких мас теорії та концепції подають у науково-популярній формі залежно від зрілості їхнього мислення і пізнавальних можливостей. Це шлях пристосування наукових знань до повсякденних, де наукові ідеї та теорії мають обрамлення, пронизане певними повсякденними уявленнями й психологічними відчуттями, що відповідають рівню світосприйняття груп.

Проте наукова свідомість не охоплює весь суб'єктивний спектр виправдання приналежності громадян до суспільно-політичної системи. А відомо, що теоретичне знання хоча і впливає на повсякденну свідомість, проте не охоплює її повністю, залишає за нею свободу і самостійність.

Впливати ж на свідомість, яка зпередує за межами теоретичного рівня, покликана масова і практична пропаганда.

Масова пропаганда впливає на свідомість громадян за допомогою образних суджень, наочних уявлень і психологічних явищ, що відображають практику функціонування й розвитку суспільства, навколишнього світу.

Масова пропаганда ведеться через систему виховання: професійну освіту (викладання спеціальних дисциплін), масові комунікації (преса), громадську рекламу (виставки, меморіальні комплекси, світові рекорди, досягнення, музеї), виробничу рекламу (експозиції кількості та якості споживчих товарів і послуг), масову культуру (ТБ, радіо, естрада, музика, живопис, белетристика), масове спілкування (свята, розваги, церемонії, ритуали, компанії).

Особлива роль у масовій пропаганді належить вихованню як початковому стану політичної соціалізації майбутніх громадян, тому що громадянин, що добре «функціонує», – це той, хто засвоює політичні норми і з певними модифікаціями передає їх прийдешнім поколінням. Тому основною метою політичної соціалізації є виховання громадян таким чином, щоб політична система залишалась стабільною. А первинним інститутом соціалізації є сім'я, якій притаманні всі риси, типові для конкретного суспільства чи соціального ладу. Сім'я дає підростаючому поколінню основні уявлення про владу та авторитет, про особливості політичної свідомості, про політичну підлеглість.

Вторинний інститут соціалізації – це школа, де відводиться час для політичного навчання, оскільки в дитячому віці формується первинний, достатньо стійкий пласт політичних переконань і політичних переваг громадян. Це забезпечує спадкоємність і послідовність майбутньої поведінки підлітка як виборця. Підлітка необхідно психологічно зорієнтувати в потрібному напрямку, щоб він став слухняним стосовно до вимог керівницьких кіл, щоб голосував «так, як треба». Дотримання політичних орієнтирів, закладених на ранніх стадіях становлення особистості, у поведінці дорослої людини залежить від таких обставин: сили первинних орієнтацій і побічних ідейних впливів; загальної ідейно-політичної атмосфери; наявності політичних альтернатив; еволюції суспільно-політичної системи; конкретного політичного становища в окремих країнах.

Суспільно-політична освіта явно служить цілям ідеологічної пропаганди. Зокрема, навіть при викладанні технічних і спеціальних дисциплін проводиться ідея щодо переваги і недосяжності власної науки й техніки.

Масові комунікації є активним елементом політичної системи. Вони мають могутній ідейно-психологічний вплив на масову свідомість через пресу та інші засоби пропаганди й щоденно вкладають у розум людини ідеологію правлячих кіл з метою міцного прив'язування її до існуючих політичних порядків.

Виставки, пам'ятники, архітектурні ансамблі, меморіальні комплекси як символ могутності та величі держави є засобом формування свідомості та психології прийняття існуючого статус-кво.

Особливу увагу потрібно приділити комерційній рекламі. Сила її впливу – у зовнішній нейтральності, автономності, яка діє немовби сама по собі. Однак

комерційна реклама переслідує і соціально-політичні цілі. Використовуючи природну потребу людей у споживчих благах, вона сприяє зростанню прибутку підприємств і схваленню існуючого ладу. В рекламі все відчувається краще, ніж навколо. Це сприймається населенням як належне, і відбувається регулювання таких його потреб, які необхідні системі.

Кінофільми, театр, естрадна музика, живопис, белетристика пристосовують до своїх потреб мислення людей, прилучають їх до своїх програм, послаблюють здатність до опору.

Свята, розваги, гуляння та інші форми масового відпочинку ідеологічно навантажують людей, заповнюють дозвілля, вільний час, нав'язують політичні переваги. Цьому сприяють прапори, транспаранти, виконання гімнів, паради, мітинги, нагородження та ін.

Певною мірою як своєрідний засіб контролю за «настроєм» розуму у людей використовуються алкоголь, різноманітні захоплення, наркотики.

У цілому масова пропаганда становить щось на кшталт пропагування загальних істин, але істин повсякденних, життєвих, часто формальних і таких, що підкріплюються спеціально дібраними і виграшно поданими громадсько-політичними заходами. Сприйняття і засвоєння закладеного в них змісту веде до залучення громадян до різних сторін політичної діяльності.

Політичні аргументи і факти для індивіда тоді набувають достовірності та переконливості, коли вони стосуються не тільки розуму, але й почуттів. Політичні почуття й емоції сприяють трансформуванню політичних знань у політичну віру, лояльність, прихильність.

Тому при вдосконаленні логічних, раціональних форм політичного навчання правлячим колам не можна нехтувати наочними, образними й емоційними способами внесення політичної культури у свідомість людей. Почуття, емоції, відчуття не тільки реагують на події, але є стійкою основою засвоєння інформаційно-установочного матеріалу.

Практична пропаганда доповнює наукову і масову пропаганду. Це відбувається шляхом зміни суспільного буття, створення і підтримки повсякденних умов існування людей, усього їхнього способу життя і діяльності, тобто відбувається політична соціалізація громадян у потрібному напрямку. Керування людською поведінкою тут здійснюється через зміну об'єктивних умов, які впливають, у свою чергу, на зміну свідомості. Відбувається контроль способу дій людини шляхом зведення до мінімуму і взагалі стирання тієї частини буття людей, яка належить до неприпустимих умов життя. Зусилля правлячих кіл спрямовуються на те, щоб реальне становище людей та їхній життєвий досвід не призводили до усвідомлення необхідності радикального розриву із суспільною системою, життєдіяльністю на виробництві, у побуті та політичному житті.

Здійснюється все вищезазначене за допомогою економічного і соціального впливу.

У цілому ж усі види політичної пропаганди, з яких наукова і масова впливають на свідомість нібито зверху, через спеціально організовану інформаційно-пропагандистську систему, а практична громадська – знизу, від самої дійсності, концентрують увагу на масовому сприйнятті всього потоку суспільно-політичної інформації, охоплюючи весь суб'єктивний зміст людської свідомості в її теоретичному і буденному, раціональному й емоціональному проявах.

У результаті в сучасному висококонцентрованому суспільстві всі сфери його життєдіяльності – як власне ідеологічні (наукові та буденні теорії, погляди й уявлення), так і практичні (соціально-економічні та політичні процеси) – служать засобом формування свідомості, прийняття існуючого суспільно-політичного ладу, схвалення конкретного політичного курсу. Пропаганда враховує внутрішній соціально-психологічний стан масової свідомості, який відображає багатоманітні способи розуміння та оцінки громадянами дійсності. Вона орієнтується на весь спектр ідейно-психологічних характеристик людей. Політичні кола намагаються формувати й підтримувати у свідомості громадян загальне прийняття і схвалення політичної влади. Їхня мета – спонукати людей визнавати її в цілому, для чого увага громадян фіксується на основних напрямках політичної діяльності для зведення в єдине ціле ідеологічних і практичних установок індивідів на основоположній ідейній основі.

Погляди людей можуть не збігатись, навіть суперечити один з одним, але людині важко бути постійно в розладі з собою, вона має бути єдиною в політичній і моральній суті, для чого і вдається до свідомого або несвідомого самовиправдання або самозаспокоєння. Тому влада активно спонукає громадян робити висновки, синтезувати свої політичні уявлення на основоположних принципах організації та функціонування системи. З точки зору політичного контролю цей синтез забезпечує превалювання ідеологічної свідомості над практичною, ідейне корегування, нейтралізацію негативних умов існування людей. Усе це спрямовано на те, щоб не давати практичній свідомості, яка на рівні конкретних проблем стикається із незадоволенням й обуренням існуючими порядками, проривати всю товщу ідеологічної свідомості, що сприяє утриманню стихійних настроїв, які породжуються безпосередніми умовами життя в межах ідеологічних постулатів.

Саме з цією метою правлячі кола подають у вигідному освітленні свою політичну систему. А робиться це таким чином:

1. Прославляється, вихваляється існуючий політичний лад шляхом наділення його найвищими позитивними якостями, огортання покривом вічності, святості, величності та непогрішності. Використовуються урочисті заходи й ритуали.

2. Виправдовується і пояснюється політична діяльність правлячих кіл. Використовуються історичні екскурси, статичні викладки, фабрикуються міфи.

3. Заохочуються політичні дії громадян шляхом надання їм знак уваги,

поваги, дружелюбності, лестощів.

4. Відбувається орієнтація людей у політичному житті шляхом:

- визначення поточних і перспективних цілей і завдань, методів і засобів їх здійснення; показу ієрархії та субординації інститутів політичного керування;
- роз'яснення духовних і моральних принципів; вироблення і впровадження систем і рівнів престижу; підбір взірців патріотизму, вірності та героїзму.

5. Мобілізуються і релаксуються політичні почуття, настрої та дії мас через масову культуру і масове спілкування.

Першорядне значення надається засвоєнню масовою свідомістю правлячої ідеології, оскільки вона спрямована на маси та її ефективність залежить від експресивного (когнітивно-емоційного) й інструментального (мобілізаційного) потенціалів. Розглянемо їх.

Експресивна сила ідеології визначається її здатністю відобразити й виразити основні почуття, думки, бажання людей, пояснити їм їхнє положення, вказати шляхи змін на краще життя.

Інструментальна роль ідеології полягає в спроможності примусити людей повірити в її цілі та програми, спрямовані на задоволення їхніх потреб, мобілізувати волю й енергію людей на проведення необхідних змін.

Завдяки зазначеному вище політичні правлячі кола встановлюють ідейно-психологічний зв'язок із громадянами, поширюють свій вплив у суспільстві, домагаються підтримки режиму й політичного курсу.

Ідеологія масової свідомості відрізняється свідомим і несвідомим відображенням та розумінням суспільно-політичної дійсності. Політико-ідеологічна діяльність влади просто змушена брати до уваги ці форми масового сприйняття і мислення. Це пояснюється зростанням освіти, культури або поінформованості людей, що сприяє розширенню їхніх пізнавальних можливостей, пізнанню свого буття, раціонального осмислення існуючого ладу, його законів і сутності, цілей і завдань. Іншим аспектом є ускладнення суспільного життя, посилення його суперечностей, нерівномірне розподілення освіти, культури й інформації серед населення, що призводить до утворення пізнавальних бар'єрів й ускладнення осмислення життя. Це, до речі, свідчить про принципово нові раціоналістичні тенденції у свідомості сучасної людини, а також про несвідоме ставлення до суспільно-політичної дійсності. Несвідоме слід розуміти як нерозуміння до кінця сутності суспільно-політичних явищ. Поряд із зростанням ролі свідомого ставлення до існуючих суспільно-політичних умов зростає й несвідоме пристосування до них людей. Відбувається свідоме і несвідоме обґрунтування соціально-політичних процесів і структур.

Як правило, у політичній практиці використовується система обох вищезазначених сторін людської свідомості. Інколи це робиться для того, щоб свідомі установки перетворювались у несвідомі, у природні норми мислення й поведінки громадян.

Стратегія суспільно-політичного розвитку потребує підвищення свідомості людей. Але це веде до небажаних для політичного керівництва інформаційних пізнавальних передумов необмеженого контролю за його діяльністю з боку широкої громадськості, що обмежують його ініціативу, ускладнюють досягнення його цілей, піднесення її свідомості та самосвідомості понад припустимі межі. Вплив на маси організується через найстійкіші елементи політичної системи, якими є політичні інститути та політичні партії, які з'являються, видозмінюються або зникають слідом за важливими і значущими суспільно-політичними зрушеннями. Оскільки політичні партії й інститути виступають становим хребтом політичного механізму, базою політичної спадкоємності, то ідейно-психологічне залучення до них масової свідомості стає головною умовою збереження політичного ладу. Влада здійснює велику роботу для того, щоб відвернути масове невдоволення від політичних інститутів, пом'якшити їх критику і забезпечити віру в те, що наявність негативних явищ у суспільстві не дає підстав сумніватися в діяльності політичних інститутів. Типовим прийомом тут є віднесення провини за недоліки на якісь інші фактори або на конкретних людей. Саме такі поняття, як корупція, обман, шахрайство, прийнято відносити за рахунок людських слабкостей, тоді як самі по собі політичні інститути – поза підозрою.

Особливу турботу про себе завжди проявляли й проявляють політичні партії. Їхня головна функція – виявлення й узгодження масових поглядів і мобілізація масової підтримки політичної влади з метою збереження або зміни політичного режиму й політичного курсу. Проблема політичного контролю над масовою свідомістю, над прагненням до продовження або зміни політичного курсу потребує від політичних партій проведення певної політико-ідеологічної лінії. Ця лінія полягає в орієнтації на масові прошарки та групи, які є традиційною базою партій, а також у широкому охопленні своїми програмами і політико-ідеологічними установками всього спектра масових уявлень і положень відносно існуючого і майбутнього способів життя. А це дозволить зблизити й примирити різні точки зору, сприяти появі умов домінування партій у масовій свідомості та можливої перемоги на виборах.

Література:

1. *Авдинов Г.* Политическое лидерство / Г. Авдинов // Государство и право. – 1993. – № 5. – С. 20–25.
2. *Арон Р.* Демократия и тоталитаризм / Р. Арон. – М., 1993.
3. *Баталов Э.* Политическая культура современного общества / Э. Баталов. – М., 1990.
4. *Войтасик Л.* Психология политической пропаганды / Л. Войтасик. – М., 1981.
5. *Газман Л.* Люди и власть: от тоталитаризма к демократии / Л. Газман, А. Эткинд. – М., 1989.
6. *Газман Л.* От культа власти к культу людей: Психология политического сознания / Л. Газман, А. Эткинд. – Л., 1969.
7. *Газман Л.* Политическая психология / Л. Газман, Е. Шестопал. – Ростов-на-Дону, 1996.
8. *Геноф Ф.* Психология управления / Ф. Геноф. – М., 1982.
9. *Грушин Б.* Массовое сознание / Б. Грушин. – М., 1987.

10. *Дилигенский Г.* Социально-политическая психология / Г. Дилигенский. – М., 1994.
11. *Иванов В.* Политическая психология / В. Иванов. – М., 1990.
12. *Каверин С.* Потребности власти / С. Каверин. – М., 1991.
13. *Ковлер А.* Исторические формы демократии / А. Ковлер. – М., 1990.
14. *Крамник В.* Социально-психологический механизм политической власти / В. Крамник. – Ростов-на-Дону, 1991.